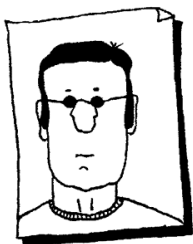

Заняткі чацьвертыя

Занятие четвёртое

Хіба гэта наш Ясь?
Хтосьці іншы.
Нейкі чужы чужаніца.

Лад мовы

Займеньнік

(Местоимение)

Займеньнік (местоимение) — изменяемая часть речи, которая не называет предметы, лица, качества, а только указывает на них. По своему значению местоимения делятся на:

- *асабовыя (личные): я, мы, ты, вы, ён, яна, яно, яны;*
- *прыналежныя (притяжательные): мой, наш, твой, ваш, яго, ягоны, ейны, свой, іхні;*
- *паказальныя (указательные): той, такі, гэты, гэтакі, гэны, гэткі, столькі, гэтулькі;*
- *азначальныя (определятельные): сам, усё, усе, увесь, кожны, любы, самы, іншы;*
- *пытальна-адносныя (вопросительно-относительные): хто, што, які, каторы, чый, колькі;*
- *зваротныя (возвратные): сябе;*
- *адмоўныя (отрицательные): ніхто, нішто, ніякі, нічый, ніводны;*
- *неазначальныя (неопределённые): нехта, нешта, хтосьці, штосьці, нейкі, якісьці, які-небудзь, некалькі, абы-які, хто-небудзь.*

Асабовыя займеньнікі

(Личные местоимения)

	у адзіночным ліку					у множным ліку		
	І-я асоба	ІІ-я асоба	ІІІ-я асоба			І-я асоба	ІІ-я асоба	ІІІ-я асоба
			м.р.	ж.р.	н.р.			
Н.	я	ты	ён	яна	яно	мы	вы	яны
Р.	мяне	цябе	яго	яе	яго	нас	вас	іх
Д.	мне	табе	яму	ёй	яму	нам	вам	ім
В.	мяне	цябе	яго	яе	яго	нас	вас	іх
Т.	мною (мною)	табой (табою)	ім	ёй (ёю)	ім	намі	вамі	імі
М.	па мне	па табе	па ім	па ёй	па ім	па нас	па вас	па іх

Практыкуйцеся

1. Адкажыце на пытаньні (Ответьте на вопросы).

Узор: Ці спадар Жураўскі настаўнік? (прафэсар) → Не, спадар Жураўскі не настаўнік, ён прафэсар.

Ці спадар Чайка друкар? (выдавец)

Гэтыя людзі, твае калегі, тутэйшыя? (прыезджыя)

Хто гэтая дзяўчына, твая сястра? (братава сяброўка)

Ці спадарыня Ганна сакратарка? (паштарка)
Ці гэта Колева дзіця? (Волька)

2. Адкажыце на пытаньні (Ответьте на вопросы).

Узор: Што ты ведаеш пра (Сяргея, ён)? → Што я ведаю пра Сяргея? Я нічога ня ведаю пра яго.

Што ты ведаеш пра (Вярбіцкія, яны)?
Што ты ведаеш пра (той хлапец, ён)?
Што ты ведаеш пра (Волька, яна)?
Што ты маеш сказаць (спадар Лявіцкі, ён)?
Ты павіншаваў (спадарыня Людзьміла, яна)?
Ты паедзеш з (Паўлюк, ён) на адпачынак?
Ты даваў (дзіця, яно) папіць?

Лад мовы

Прыналежныя займеньнікі (Притяжательные местоимения)

Местоимения **мой, мая, маё, мае, твой, твая, тваё, твае:**

	у адзіночным ліку			у множным ліку
	м.р.	ж.р.	н.р.	м.р. + ж.р. + н.р.
Н.	мой, твой	мая, твая	маё, тваё	мае, твае
Р.	майго, твайго	маей, тваей	майго, твайго	маіх, тваіх
Д.	майму, твайму	маёй, тваёй	майму, твайму	маім, тваім
В.	майго, твайго (адуш.) мой, твой (неадуш.)	маю, тваю	маё, тваё	маіх, тваіх (адуш.) мае, твае (неадуш.)
Т.	маім, тваім	маёю (маёй), тваёю (тваёй)	маім, тваім	маімі, тваімі
М.	маім, тваім	маёй, тваёй	маім, тваім	маіх, тваіх

Местоимения **ягоны, ягоная, ягонае, ягоныя, ейны, ейная, ейнае, ейныя:**

	у адзіночным ліку			у множным ліку
	м.р.	ж.р.	н.р.	м.р. + ж.р. + н.р.
Н.	ягоны, ейны	ягоная, ейная	ягонае, ейнае	ягоныя, ейныя
Р.	ягонага, ейнага	ягонай, ейнай	ягонага, ейнага	ягоных, ейных
Д.	ягонаму, ейнаму	ягонай, ейнай	ягонаму, ейнаму	ягоным, ейным
В.	ягонага, ейнага (адуш.) ягоны, ейны (неадуш.)	ягоную, ейную	ягонага, ейнага (адуш.) ягонае, ейнае (неад.)	ягоных, ейным (адуш.) ягоныя, ейныя (неад.)
Т.	ягоным, ейным	ягонай, ейнай	ягоным, ейным	ягонымі, ейнымі
М.	ягоным, ейным	ягонай, ейнай	ягоным, ейным	ягоных, ейных

Местоимения **наш, наша, нашы і ваш, ваша, вашы:**

	у адзіночным ліку			у множным ліку
	м.р.	ж.р.	н.р.	м.р. + ж.р. + н.р.
Н.	наш, ваш	наша, ваша	наша, ваша	нашы, вашы
Р.	нашага, вашага	нашу, вашу	нашага, вашага	нашых, вашых
Д.	нашаму, вашаму	нашай, вашай	нашаму, вашаму	нашым, вашым
В.	нашага, вашага (адуш.) наш, ваш (неадуш.)	нашу, вашу	наша, ваша	нашых, вашых (адуш.) нашы, вашы (неадуш.)
Т.	нашым, вашым	нашай, вашай	нашым, вашым	нашымі, вашымі
М.	нашым, вашым	нашай, вашай	нашым, вашым	нашых, вашых

Местоимения **іхні, іхняя, іхняе, іхнія:**

	у адзіночным ліку			у множным ліку
	м.р.	ж.р.	н.р.	м.р. + ж.р. + н.р.
Н.	іхні / іхны	іхняя / іхная	іхняе / іхнае	іхнія / іхныя
Р.	іхняга / іхнага	іхняй / іхнай	іхняга / іхнага	іхніх / іхных
Д.	іхняму / іхнаму	іхняй / іхнай	іхняму / іхнаму	іхнімі / іхным
В.	іхняга / іхнага (адуш.) іхні / іхны (неадуш.)	іхнюю / іхнюю	іхняе / іхнае	іхніх / іхных (адуш.) іхнія / іхныя (неадуш.)
Т.	іхнім / іхным	іхняй / іхнай	іхнім / іхным	іхнімі / іхнымі
М.	пры іхнім / іхным	пры іхняй / іхнай	пры іхнім / іхным	пры іхніх / іхных

Притяжательное местоимение **свой** указывает на принадлежность предмета любому из трёх лиц:
ён прынёс свой парасон, яна прынесла свой парасон, дзіця прынесла свой парасон.

Практыкуйцеся

3. Прыналежаўныя прыметнікі замяніце займеньнікамі ягоны, ейны, іхны ў адпаведнай форме (Притяжательные прилагательные замените местоимениями *ягоны, ейны, іхны* в надлежащей форме).

Віця і Віцева сястра, Зіна і Зінін муж, настаўніца і настаўніцына кляса, гаспадар і гаспадароў сабака, Вярбіцкія і дзеці Вярбіцкіх, цётка і цётчын унук, Васіль і Васілёў настаўнік.

4. Прачытайце, адзначце прыналежаўныя займеньнікі (Прочитайте, отметьте притяжательные местоимения).

Прыехалі цётка зь дзядзькам. Гэта іхны сын, іхная дачка й іхнае аўта.
 Юля ўжо тут. Бачу ейнае паліто, ейны капялюш і ейную торбу.
 Бацька пытаецца, дзе ягоны алавік, ягоныя паперы ды ягоныя акуллары.

Лад мовы

Паказальныя займеньнікі

(Указательные местоимения)

	у адзіночным ліку			у множным ліку
	м.р.	ж.р.	н.р.	м.р. + ж.р. + н.р.
Н.	той	тая	тое	тыя
Р.	таго	тае / той	таго / тога	тых
Д.	таму / тому	той	таму / тому	тым
В.	таго (адуш.) той (неадуш.)	тую	тое	тых (адуш.) тыя (неадуш.)
Т.	тым	тою	тым	тымі
М.	пры тым	пры той	пры тым	пры тых

- 1) Местоимение **той** по сравнению с местоимением **гэты** указывает на предмет более отдалённый. Местоимение **гэты** — на более близкий.
- 2) Местоимения **такі, гэтакі, столькі, гэтулькі** указывают на качество и количество, подобное уже названному. Склоняются как прилагательные с основой на **г, к, х** во множественном числе: **гэтулькіх блізкіх** нам людзей.

Пытальныя, адмоўныя і неазначальныя займеньнікі

(Вопросительные, отрицательные и неопределённые местоимения)

пытальныя	адмоўныя	неазначальныя
хто (кто)	ніхто (никто)	нехта (кто-то, кто-нибудь, кое-кто)
што (что)	нішто (ничто)	нешта (что-то, что-нибудь, кое-что)
дзе (где)	нідзе (нигде)	недзе (где-то, где-нибудь, кое-где)
куды (куда)	нікуды (никуда)	некуды (куда-то, куда-нибудь)
калі (когда)	ніколі (никогда)	некалі (когда-то, когда-нибудь)
як (как)	ніяк (никак)	неяк (как-то, как-нибудь)
які (какой)	ніякі (никакой)	нейкі (какой-то, какой-нибудь, кое-какой)
адкуль (откуда)	ніадкуль (ниоткуда)	аднекуль (откуда-то)
чый (чей)	нічый (ничей)	нейчы, чыйсьці (чей-то)

Практыкуецца

5. Замест кропак пастаўце паводле сэнсу неазначальныя займеньнікі (Вместо точек поставьте по смыслу неопределённые местоимения).

Тут ... незнаёмыя дзяўчаты.
 Ён ... шукаў.
 ... гэта будзе патрэбна.
 ... забыўся ў аўтобусе сваю валізку.
 Гэта ... цікавае.
 Пакліч хутчэй ...
 ... ён мне не пазваніў.

6. Дайце адмоўныя адказы на пытаньні (Дайте отрицательные ответы на вопросы).

Узор: Ці ёсць хто ў хаце? (нікога) → Не, нікога няма.

Каму даваў свой адрыв? (нікому)
 Ці ведаеце што пра іх? (нічога)
 Ці ёсць ад іх якія звесткі? (ніякіх)
 Ці былі вы калі на моры? (аніколі)
 Чым ён цікавіцца? (нічым)
 Ці паедзеце куды ў гэтую нядзелю? (нікуды)
 Ці сустрэў каго знаёмага на вечарынцы? (нікога)
 Кім апякуецца ваша фірма? (нікім)
 Пры кім ён вучыцца? (ні пры кім)
 Чый гэта кубак? (нічый)
 Чыё імя тут вам вядомае? (нічыё)

Каго ты там бачыш? (нікога)
 Што ты там шукаеш? (нічога)
 Чым ты засмучаны? (нічым)
 Ці быў ён калі ў Вас? (ніколі)
 Дзе ты бачыў мой парасон? (нідзе)
 Дзе ты быў у нядзелю? (анідзе)

Лад мовы

Асобныя заўвагі да займеньнікаў (Некоторые особенности местоимений)

I.

неазначальныя	нехта, нешта	склоняюцца як вопросительные местоимения <i>хто, што</i>	некага, нечага некаму, нечаму некім, нечым
адмоўныя	ніхто, нішто		нікога, нічога нікому, нічому нікім, нічым
азначальныя	сам, увесь, кожны, любы, іншы і інш.	склоняюцца як прилагательные с твёрдой, мягкой или основой на <i>з, к, х</i>	кожнага новага аўта кожнаму новаму аўту кожным новым аўта

II. Склоняюцца:

- как прилагательные с основой на *з, к, х* местоимения **сам, сама, само, самі**;
- как прилагательные с твёрдой основой местоимения **самы** (самый), **самая** (самая), **самае** (самое), **самыя** (самые).

Местоимения **сам, сама, само, самі**:

	у адзіночным ліку			у множным ліку
	м.р.	ж.р.	н.р.	м.р. + ж.р. + н.р.
Н.	сам глухі дзед	сама	само	са мі
Р.	само́га глухо́га дзеда	само́й	само́га	самі́х
Д.	само́му глухо́му дзеду	само́й	само́му	самі́мі
В.	само́га глухо́га дзеда	саму́	само́га	самі́х
Т.	самі́м глухі́м дзедам	само́й / само́ю	само́му	самі́мі
М.	пры самі́м глухі́м дзеду	пры само́й	пры самі́м	пры самі́х

Местоимения **самы, самая, самое, самыя**:

	у адзіночным ліку			у множным ліку
	м.р.	ж.р.	н.р.	м.р. + ж.р. + н.р.
Н.	са мы прыгожы дом	са мая	са мае	са мыя
Р.	са ма́га прыгожа́га дома	са май	са ма́га	са мых
Д.	са ма́му прыгожа́му дому	са май	са ма́му	са мым
В.	са ма́га прыгожа́га каня (адуш.) са мы прыгожы дом (неадуш.)	са мую	са ма́га	са мых (адуш.) са мыя (неадуш.)
Т.	са мы́м прыгожы́м домам	са май	са мы́м	са мы́мі
М.	пры са мы́м прыгожы́м доме	пры са май	пры са мы́м	пры са мых

III. В беларуском языке употребляются так называемые *узаемныя займеньнікі* (взаимные местоимения): **адзін аднаго** (для м.р.), **адна адну** (для ж.р.), **адно аднаго** (для н.р. и разных родов). Например: **Юля і Олег пабачылі адно аднаго** (Юля и Олег увидели друг друга). При склонении взаимных местоимений изменяется второе слово.

VI. В разгаворнай рэчы нехарактэрна ўжыванне поўных форм месцаімяў: **хто-небудзь**, **хто-калечы** і т.п. Звычайна існуюцца скарачаныя формы: **Я ня буду садзіцца, бо мо хто старэйшы сядзе. У гэтую дарогу трэба выправіць каго іншага.**

V. В адлічце ад рускага, у беларускай мове няма прыстаўнага **и** у саахтанні прыдавоў з падажымі формамі месцаімяў, якія пачынаюцца з гласнай буквы. Сраўніце: па-беларускі — **у іх**, а па-рускі — **у них**.

Практыкуйцеся

7. Запоўніце пропускі, ужываючы займеньнік **той** у адпаведнай форме (Запоўніце пропускі, ўжываючы месцаімя **той** у адпаведнай форме).

Я незнаёмы з ... спадаром.
Я яшчэ не чытаў ... кнігі.
... прыезджага я ня знаю.
Ён даў грошы ... касірыцы.
Пайду прывітаюся з ... дзяўчынаю.
... спадар наш бухгалтар.

8. Адкажыце на пытанні, ўжываючы займеньнікі **той, тая, тое, тыя** паводле сэнсу (Адкажыце на пытанні, ўжываючы месцаімя **той, тая, тое, тыя** паводле сэнсу).

Узор: Гэта твой слоўнік? (вялікі руды) → Не, ня гэты, мой той вялікі руды.

Гэта тваё аўта? (шэрае)
Гэта твае дачкі? (бялявыя)
Гэта іхны дом? (мураваны)
Гэта ягоная вуліца? (ля сквэру)
Гэта ейны парасон? (квяцісты)
Гэта іхны сын? (смуглявы)
Гэта твае здымкі? (у канвэрце)

9. З пададзенымі словазлучэннямі ўкладзеце свае сказы (Прыведзенымі словазлучэннямі саахтаніце свае сказы).

Узор: ягоная жонка → Яго я ведаю, а ягоная жонка — не.

ягоная жонка, у іхным пакоі, іхная кватэра, на ўсякі выпадак,
увесь вечар, ні ў кога няма, увесь вечар

10. Дапоўніце дыялогі, скарыстаўшы адпаведны займеньнік (Дапоўніце дыялогі, існуючы адпаведнае месцаімя).

а) — ...?
— Не, гэта фатэль. Ён мяккі, а крэсла — тое, драўлянае.

б) — ...?
— Так, гэта тая дзяўчына.

- в) — ...?
— Не, ён казаў гэта толькі пры мне.
- г) — ...?
— Мы купім табе гэтую цацку.
- д) — ...?
— Не, гэта ня іхны сабака.
- е) — ...?
— Тае кнігі яшчэ ніхто не чытаў.
- ж) — ...?
— Не, у мяне не алавік, а ручка.

11. Скажыце як мае быць (Скажыце правільна).

Узор: Пётра ў (свой) брат. → Пётра ў свайго брата.

Мікіта ў (я) сястры.
Алесь у (свой) дзядзькі.
Тут (яна) рэчы.
Дзеці ў (той) аўтобусе.
Паклажа ў (яны) валізцы.

12. Запытайцеся, ужываючы замест кропак адзін з займеньнікаў: чым, усім, гэтакі, каторы
(Спросите, используя вместо точек одно из местоимений: *чым, усім, гэтакі, каторы*).

а) Тут ёсць	цікавыя малюнкi.	... на сыяне?
	салодкія яблыкi.	... у скрынцы?
	незнаёмыя дзяўчаты.	... ў народных строях?
б) Ён знаецца	на фізыцы.	На ... ён знаецца?
	на эканоміцы.	Ён на ... знаецца?
	на навуцы.	... гэтакі знавец?
в) У яго ёсць	новы падручнік.	Ці ёсць у каго ... падручнік?
... падручніка ні ў кога няма?

13. Пастаўце пытанні, ужываючы пытальна-адносныя займеньнікі (Поставьте вопросы, используя вопросительно-относительные местоимения).

Узор: Іван жыве ў дзядзькі → У каго жыве Іван?

Антось пры спадару Смолічу вучыцца на праграмістага.
Мы сёння пойдзем на станцыю сустрэчаць маму.
Праз тыдзень Васіль паедзе зь сябрам за мяжу.
Людзьміла даўно ўжо цікавіцца беларускаю моваю.
У нядзелю мы будзем на вясельлі ў Кастуся.
Госьць падзякаваў гаспадыні за пачастунак.
Заўтра я буду мець гутарку з панам Сьвірыдавым.
Мікіта з кожным прывітаўся, кожнаму паціснуў руку, кожнаму нешта прыемнае сказаў.
Я яшчэ ня быў у Русецкіх, у іхняй новай кватэры.

Кароткія і простыя размовы (чытайце ўголас)

<p>— Гэта той чалавек, пра якога ты мне казаў?</p> <p>— Не, ня той. Я памыліўся. Гэта хтосьці іншы.</p>	<p>— Это тот человек, про которого ты мне говорил?</p> <p>— Нет, не тот. Я ошибся. Это кто-то другой.</p>
<p>— Тут нейкія паперы. Чые яны? Алесевы ці Алесіны?</p> <p>— Так, гэта Алесіны паперы. Яна як раз шукала іх. Пакладзі ў верхнюю шуфлядку.</p>	<p>— Здесь какие-то бумаги. Чьи они? Алеся или Алеси?</p> <p>— Да, это бумаги Алеси. Она искала их. Положи в верхний ящик.</p>
<p>— Нешта зарана мы прыехалі. Тут яшчэ нікога не відаць.</p> <p>— Паглядзі, можа ёсць хто на тым баку?</p> <p>— Не, і на тым баку нікога няма.</p>	<p>— Что-то рано мы приехали. Здесь еще никого не видно.</p> <p>— Посмотри, может есть кто на той стороне?</p> <p>— Нет, и на другой стороне никого нет.</p>
<p>— Прывітаньне!</p> <p>— Дзень добры!</p> <p>— Ты ня ведаеш, дзе гэта Ясь можа быць? Званіў яму сёння ўраньні, ніхто чамусьці не аказаўся.</p> <p>— Дык ці ты ня ведаў, што ён у бацькоў ва Ўручы?</p> <p>— Дзе ж я ведаў! А калі ён вернецца?</p> <p>— Праз два дні меўся быць.</p>	<p>— Привет!</p> <p>— Привет!</p> <p>— Ты не знаешь, где это Ясь может быть? Звонил ему сегодня прямо с утра, никто не отозвался.</p> <p>— Разве ты не знал, что он у родителей в Уручье?</p> <p>— Откуда же я знал! А когда он вернется?</p> <p>— Через два дня должен быть.</p>
<p>— Паглядзім, можа знойдзем хоць адно вольнае месца?</p> <p>— Вунь ля вакна незаняты столік.</p> <p>— Але ж тут толькі два крэслы... Хіба, узяць ад суседняга стала? Будзьце ласкавыя, ці вольнае гэтае крэсла, ці можна яго ўзяць?... Вельмі дзякую вам.</p> <p>— Ну, вось нарэшце й уладкаваліся.</p>	<p>— Посмотрим, может найдём хоть одно свободное место?</p> <p>— Вон возле окна незанятый столик.</p> <p>— Но тут только два стула... Разве что взять у соседнего стола? Будьте любезны, свободен ли этот стул, его можно взять?... Большое вам спасибо.</p> <p>— Ну, вот наконец и устроились.</p>
<p>— Ці Юрка мае тут свой пакойчык?</p> <p>— Мае, ягоны пакойчык аддзелены перасьценкам. Можаш зайсьці, паглядзець. Юрка якраз дома...</p> <p>— А-а-а, Сыцёпка, прыемна цябе бачыць! Заходзься, скідай капоту.</p> <p>— Дзякуй, але ж я толькі на хвіліну.</p>	<p>— У Юры есть здесь своя комнатка?</p> <p>— Есть, его комнатка отделена перегородкой. Можешь зайти, посмотреть. Юра как раз дома...</p> <p>— А-а-а, Стёпка, рад видеть тебя! Проходи, снимай куртку.</p> <p>— Спасибо, но я только на минуту.</p>

— Дзе тыя дзяўчаты?
— Увечары яны будуць у нас на імпрэзе.
— Але ж ці пазнаю я іх?
— Адразу пазнаеш, бо іхні выгляд надта адметны: яны ў нацыянальных строях. Гэткіх строяў на ўсім інстытуце ні ў кога няма.

— Где те девушки?
— Вечером они будут на представлении.
— Но узнаю ли я их?
— Узнаешь сразу же, потому что вид у них примечательный: они в национальной одежде. Такой одежды во всём институте ни у кого нет.

Майстры слова гавораць

Чуеш, пане Францішак, як часам людзі шкадуюць чужога, а сваё, пэўна, даражэйшае ім за жыццё; ім здаецца, што яны ніколі не памруць; на цэлую вечнасьць хочуць забясьпечыць сябе на гэтай зямлі. Ня так думалі мае бацькі (вечны ім спакой). Памятаю, калі было мне блізу васьмнаццаці гадоў, мой бацька купіў у Полацку сукна (локаць каштаваў у той час пяць злых), загадаў пашыць мне каптан, даў пояс падперазацца і сказаў такія словы: «Ідзі ў сьвет, шукай сабе долі, твае продкі не пакінулі нам маёнтка, і мы табе не даём яго ў спадчыну. Бласлаўляю цябе, зарабляй на кавалак хлеба і будзь пачцівы: усемагутнасьць Божая цябе не пакіне; любі бліжніх і жыві ў згодзе зь людзьмі. А як непрыемнасьці цябе спаткаюць у жыцці — трывай. Будзеш служыць — будзь верны і працавіты. Памятай заўсёды такую прыказку: як сабе пасьцелеш — так і высьпішся. Калі літасьцівы Бог дасьць табе добры лёс і ўладу над сваімі зямнымі скарбамі — не шкадуй бліжнім, памятаючы, што міласэрныя атрымаюць міласэрнасьць і будуць спадчыньнікамі Царства Нябёснага».

(Ян Баршчэўскі)